

Landgoed Visdonk, de 18e eeuw

Wanneer is de "inrichting" van Visdonk begonnen? Het zuiden van huidige de Dennescheerders- en Bosmierdreef bestond in de 19e eeuw bijna geheel uit heide. Pas halverwege de 19e eeuw is een begin gemaakt met het in cultuur brengen van deze heide. M. Broos heeft de historie daarvan uitgebreid omschreven in vier artikelen van het Heemkunde tijdschrift "De Vrijheid van Roosendaal". Als we verder terug de geschiedenis ingaan zijn de feiten schaars. Toch zijn er een aantal interessante sporen.

Adriaan van Dun

In 1757 vinden we een nalatenschap van Adriaan van Dun. Hij laat op "Klijn Langdonk" 30 gemeten en 232 roeden (= 13,2 ha) na. Het betreft 1/4 van tien percelen ingenomen heide oost van de Turfvaart. Het lijkt erop dat we hier te maken hebben een toen nog recente ontginning, dat deel uitmaakt van het huidige Visdonk.

Verder is sprake van "De helft van een steede bestaande uit huis, schuur en verdere timmeringen, erf, boomgaard, landerijen, bossen en heidenvelden op den Langendijk in de Nederhei", ter grootte van 32 a 34 gemeten (= ca 14 ha).

Adriaan van Dun is in 1688 geboren in Roosendaal en was "Collonel van de Infanterie en directeur van 's lands fortificaten". Hij stamt af van Cristiaan Swaens en Anna Hanecops. De "steede" op Nederheide was een schenking van Josina Hanecops in 1721⁷⁾. Ze is waarschijnlijk zijn tante of oudtante.

Volgens het schotboek⁸⁾ is in oktober 1768 een verkoop geweest van een hoeve land genaamd Visdonk, gelegen op "Klijn Langdonk". Het betreft een deel van de nalatenschap van de erven van Jacob Johan Swaens, te Roosendaal. De koper is G.W.

Motman. het geheel is 78 gemeten en 55 roeden (=33,6 ha). Ongeveer de helft daarvan is nog heide⁹⁾. (*In de taxatie van Swaans nalatenschap staat een iets kleiner oppervlak*). Het lag, ingeklemt tussen de huidige Visdonkseweg, Zundertseweg en het Snolleven, dat is dus het huidige Visdonk. Hoe Swaens aan dit gebied is gekomen is nog niet geheel duidelijk. Dit wordt bemoeilijkt doordat er meerdere personen met die naam (gemeentelijke) banden met Roosendaal hadden, o.a. als burgemeester. Hij had wel familiebanden met A. van Dun.

Gerrit Willem Motman

Gerrit Willem van Motman is op 11-09-1734 in Mook geboren. 25 Maart 1756 kreeg hij een aanstelling als schout in de vrijheid Roosendaal en de heerlijkheid Nispen. Hij betaalde daarvoor aan de Oranjes, waarmee hij op goede voet stond, elk jaar f 1000,--. Hij mocht de titel drossaard voeren. In 1779 kreeg hij op eigen verzoek ontslag als schout van Roosendaal en Nispen ten gunste van zijn neef Gerard Willem Panneboeter. Van 1778 tot 1792 was hij rentmeester van de Bredase domeinen van de Prins van Oranje.

Motman stond bekend als conservatief en zeer prinsgezind. Het is dan ook niet verwonderlijk, dat hij in 1795 na de Bataafse omwenteling al zijn ambten verloor en enige tijd als gevangene in de Gevangenpoort in Den Haag vertoefde. Kennelijk is hij op een gegeven moment weer vrijgelaten. Op 16 maart 1798 werd echter een arrestatiebevel tegen hem uitgevaardigd, waarin hij als volgt werd omschreven: "oud Zeventig Jaaren, lang omtrent 6 Voet, wel gemaakt van Postuur, dragende een Staart-Paruik, waar over hij zijn grys hair gekamd heeft; hebbende blaauwe Oogen, een lange Neus, en zijnde regt en vlug van gang, (zo dat men hem oppervlakkig niet voor die Jaaren zoude aanzien)."

⁷⁾ WBA: Notaris akte van Pelt, Donatie Josina Hanecops aan A van Dun akte 20-05-1721 nr 335

⁸⁾ WBA: Schotboeken, jonge serie. 1723-1824 (Folio 1 t/m 227) 1723-1824, arch roo-0004 inv 326.

⁹⁾ Hier mogen we wellicht de conclusie trekken dat de andere ontgonnen helft uit het nalatenschap van Adriaan van Dun komt. De archieven geven dit echter niet eenvoudig prijs.

In de taxatie van J. J. Sweaans nalatenschap zijn de vaste goederen van Visdonk als volgt omschreven:

Post 84: Item een hoeve genaamd Visdonk gelegen op Klijn Langdonk met hujsinge en verdere timmeringen, daarop staandesijnde be??roerig aan den leanhove van zijn majesteit van groot Bastogne bestaende in (=uit) saijen bosland, weide en heide in geheel groot 79 gemeten 119 roeden in deese gemerkt, oost de heide, west en noord den straat, zuid het Snolleven, getaxeerd den hoop op een som van 1.800,-- gulden.

Hij wist echter op tijd te vluchten naar Rees in het Rijnland waar hij bleef tot 1802 (het arrestatiebevel is ingetrokken op 13 juni 1801). Tijdens zijn loopbaan is hij een vermogend man geworden en kocht 25-09-1802 het huis Landfort gemeente Gendringen, waar hij tot zijn dood op 24-01-1823 bleef wonen.¹⁰⁾

Na zijn overlijden is op 21-04-1823 van zijn bezit een taxatieverslag gemaakt¹¹⁾. Op dat moment bezit hij in Roosendaal 252 ha grond. Ca 140 ha is gelegen in Visdonk en het Snolleven en een klein perceel in de Nederheide. Dit laatste is waarschijnlijk een restant wat hij in 1772 kocht van eerder nalatenschap van Adriaan van Dun, op dat moment de erven Tieboel. In de daarbij opgemaakte vestbrief is dit omschreven als: *"Een Steede met de aanhorende landerijen en timmeringen daer op staende bestaende soo in saeij als weijlanden bosschen dreeven met alle de plantagien soo van boomen als schaerhout staende en gelegen op den Langendijk in de Neerheijden..."*¹²⁾

Opmerkelijk zijn ook 53 ha in de Veentjes en 55 percelen langs de Vliet met in totaal 25 ha. Nog ca 13 ha in Kruisland en verder wat kleinere percelen, onder andere bij Breda. In een turfloods aan de Westelijke Havendijk ligt nog 50 ton turf opgeslagen. Waarschijnlijk wordt hier turfton bedoeld. Een turfton bedraagt 40 turven, ongeveer 48 kg aan droge turf.¹³⁾

In deze loods die Motman zelf heeft laten bouwen ligt na zijn overlijden ook nog het nodige (oude) turfgereedschap. In het archief kunnen we zo'n 450 grondtransacties terugvinden, waarvan de meeste te maken hebben met de aan en verkoop van moerige gronden¹⁴⁾.

In de Hofstede te Visdonk lijkt een schamele inboedel te zijn achtergelaten, hooguit geschikt voor het beheer van de lokatie. (Dat is niet zo vreemd, want hij woont dan al geruime tijd op Landfort.) Het betreft naast twee tafels en twaalf oude stoelen nog wat kop en schotels, vijf wijnroemers. Verder tuingereedschap en opmerkelijk, twee geweren en twee pistolen. De bakkeet, die we op de kaart van 1832 terugvinden, bevat niet meer dan wat "rom-

melarij". Dit laatste maakt meteen duidelijk om welke hofstede het gaat. Begin 19e eeuw stond deze hofstede op de lokatie van huidige grote stal, achter Rozenvendreef 1. Cornelis Suijkerbuijk pacht deze "hofstede Vischdonk" voor f 300,- per jaar.

Er worden nog enkele pachters van Motman vermeld: Pieter van den Heijden. Hij heeft een zodanige schuld dat deze niet meer betaald kan worden. Hij pacht de "hofstede het Bergje" en heeft over de jaren 1816 en 1817 nog een schuld van f 500,--. Willem Dekkers pacht een arbeiderswoning op Vischdonk en enkele percelen. Dit is een arbeiderswoning die, getuige zijn memorie van successie, door Motman is gebouwd en stamt dus uit die tijd. Deze stond waarschijnlijk op de plaats wat nu Visdonkseweg 3 is¹⁵⁾.

Apart aandacht verdient nog het feit dat van het Snolleven een erfpachtbrief bekend is van raden en rekenmeesters der Domeinen van zijne Hoogheid den heer Prins van Oranje en Nassau dato 17 januari 1778. De woeste gronden waren veelal in bezit van Domeinen van de Prins. Na de Franse omwenteling zijn die grotendeels vervallen aan gemeentes. In deze periode moet het Snolleven tot eigendom van Motman zijn geformaliseerd.

Op bladzijde 14 zien we de situatie van 1832, waarvan we de ontwikkelingen in het volgende hoofdstuk beschrijven.

¹⁰⁾ <https://www.familievanmotman.nl/uncle.html> (web 2-8-2024 Stichting familie Motman)

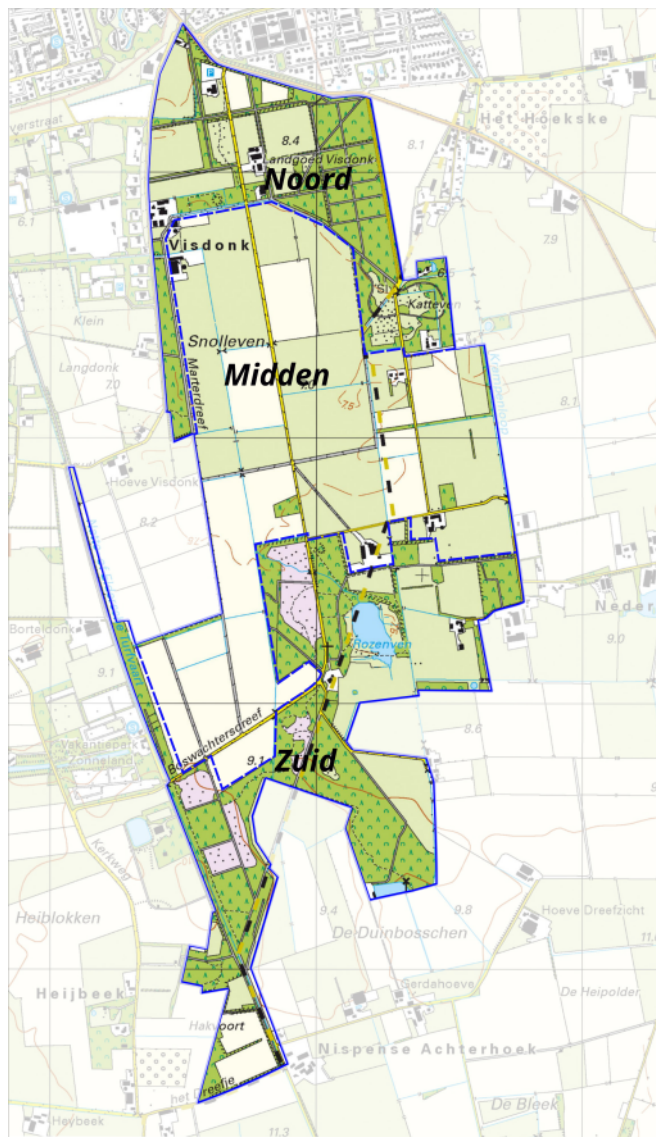
¹¹⁾ WBA : notaris W. van Wely-Arch roo-0031, inv 496 akte 289.

¹²⁾ WBA: Protocol van eigendomsoverdracht van onroerend goed ("erfdomboek") 1710-1722, gemeente Wouw (roo-0388, inv 1918) akte 22-07-1772 nr 212

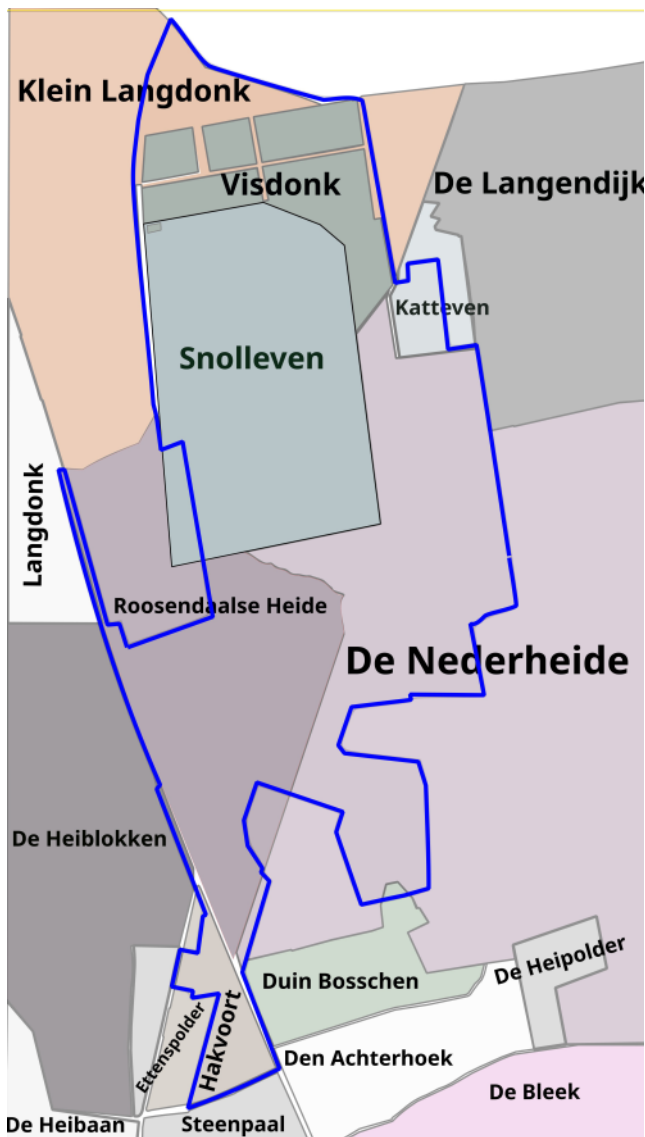
¹³⁾ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Veenmaten> (22-12-2024)

¹⁴⁾ Opmerkelijk is de aan- (aug 1778) en latere verkoop (mrt 1779) van Hoeve Luijsterburg, Hoeve Heijbeek bij Nispen en Hoeve Lindenburgh met bijhorende landerijen uit een nalatenschap van Baron van Heetvelde uit Dendermonde.

¹⁵⁾ Op de kadasterkaart van 1832 staat slecht één klein pandje ingetekend langs de Heistraat, nu Visdonkseweg geheten.

Indeling Visdonk, zoals we dat nu kennen. Voor dit document zijn de blauw omlijnde grenzen aangehouden.
In het noorden en zuiden vinden we nog restanten van een oud landschap terug. Het middendeel is in de 19e eeuw begin 20e eeuw volledig in cultuur gebracht. Het bestaat uit het voormalige Snolleven, samen met een deel van de Nederheide en een stukje Roosendaalse heide.

Vroeger lagen grenzen van de streeknamen niet exact vast. Bij de introductie van het kadaster in 1832 veranderde dit en zijn gebiedsgrenzen van lokale toponiemen precies vastgelegd. Opvallend is dat de dreven in Visdonk bij Klein Langdonk horen. Misschien was "Visdonk" eertijds niet meer dan een nadere aanduiding binnen Klein Langdonk.

In de memorie van successie¹⁶⁾ van Motman zijn de vaste goederen van Visdonk als volgt omschreven:

=Eene stede bestaande in huizinge schuur en van deze getimmerten met werf, hof en aangelegene zaai- wei-, bosch en heidelanden, mitsgadens dreven en wegen staande en gelegen annexmalkander op Klein Langdonk, gemeente Rosendaal genaamd Vischdonk, met een arbeiderswoning daarop door wijlen den heer van Motman gebouwd, tezamen groot in erve negen en dertig bunder elf roeden eenentachtig ellen...

=Een blok heidegronden voor het merendeel gewoonlijk onder water staande genaamd het Snolleven gelegen annex voorschrevene hoeve Vischdonk, groot achten negentig bunder, negenenennegentig roeden zevenentachtig ellen¹⁷⁾...

=Een perceel boschland gelegen alsvoren over de straat groot een bunder drie en zestig ellen...

=Een perceel zaailand, gelegen als voren groot een bunder acht roeden drie en veertig ellen...

=Twee percelen bosch en een perceel zaailand gelegen als voren, annex malkander te zamen groot een bunder twee entachtig roeden negen ellen...

=Een perceel Boschland gelegen als voren groot een bunder, vierendertig roeden negenenzestig ellen...

=Een perceel heigrond gelegen onder Rucphen op den Langendijk in de Nederheide groot circa een bunder zeventig roeden eenendertig ellen...

¹⁶⁾ WBA: Roosendaal invr 496, akte 289 21-04-1823

¹⁷⁾ In de overgang naar het metriek stelsel is een Bunder = hectare, roede = are en el 1 centiare.